

KABERDEY-BALKAR (MALKAR) CUMHURİYETİ

KABERDEY-BALKAR CUMHURİYETİ TARİHÇESİ

Bir ara Kırım'da yaşayan, Azak Denizi kıyısında Şapsığhlara komşu olan Khaberdeyler, Tatar-Moğol saldırısından sonra "Khaberdey T'uaş'e" denilen şimdiki yerlerine yerleşmişlerdir (12-13. yüzyıllarda).

1557'de Rus korumasını benimseyen ve bir prenslik haline gelen Khaberdey bölgesi, 17. Yüzyılda Büyük ve Küçük Khaberdey biçiminde ikiye bölünmüştür. 1739 Belgrad Antlaşması ile tarafsız bölge konumu kazanan Khaberdey bölgeleri, 1774'te Rusya tarafından ilhak edilmiş ve Kaynarca Antlaşması ile Osmanlılar bu durumu tanımışlardır. Balkar ve Karaçay bölgeleri de Khaberdey prenslerine bağlı idiler ama, Balkarlar 1790, Karaçaylar da 1828 yılına değin Rus yönetimine karşı direnişlerde bulunmuşlardır.

Rus istilası üzerine, bağımsızlıktan yana olan bazı Khaberdey prensleri, taraftarları ile birlikte, Çerkesya'nın Kuban bölgesine göçetmişlerdir. Rus kolonizasyonuna bağlı olarak, Khaberdey Adıgelerinin bir bölüm topraklarına el konulması ve çeşitli baskılar hoşnutsuzluklara yol açmış, buna bağlı olarak 18. Yüzyıl sonlarıyla 19. Yüzyıl başlarında Khaberdey bölgesine yönelik birkaç Rus askeri operasyonu düzenlenmiştir.

Kuban bölgesine göç eden ve öteki Adıge kabileleriyle bir arada yaşayan Adıgelere ise, "Hajret Khaberdeyleri" ya da Kuban Khaberdeyleri denmektedir. Şimdiki Karaçay-Çerkes bölgesi Adıgelerinin çoğunluğu (Kuban kıyısında: 1. Abukhhable - Xhumerenijj, 2. Yerkın-Şıhar; Küçük Zelençuk kıyısında, 3. Alhesçirey - Jjakue, 4. Hağundıkhuey - Alıberdıkhue, 5. Kheseyhable - Habaz, 6. Kueşhable, 7.

Hatoxhuşşikhkhey - Zeyikhue, 8. Boteşşey - Malıy Zelençuk, 9. Xhumerents'ık'u - Novo Humarinskoye, 10. Khılışkhuae - Psewiç'edaxe, 11. Yıcibekhuey - Abazakit, 12. Adıgehable; Büyük Zelençuk kıyısında, 13. Beslhenıkhuekhuae - Yinjıcışxue, 14. Beralhkı -Baraklı, 15. Abatehable - Yersakon köyleri) ile Adıgey'in üç köyü (1. Xuedz, 2. Leşepsıne, 3. Kueşhable) Hajret Khaberdeylerini oluşturmaktadır. Karaçay-Çerkes'in Vak'uejile ve Besleney köyleri, Besleney lehçesiyle konuşurlar.

Hajret Khaberdeyleri içinde Adıge Kurtuluş Savaşı destanlarında yer alan ünlü kahramanlar da vardır: Hatoxhuşşokhue Mihamed Aşe, Ajgeriyekhue Kuşukupşş, Şowcen Şomaxue, Tramikhue Kherebatır vb. Hajret Khaberdeylerinin direnişi 1859 yılına değin sürmüştür.

Asıl Khaberdey bölgesi, bir ilçe (okrug) olarak, 1860'ta Terek bölgesine bağlandı. Khaberdey bölgesinden 1860-1861'de 10 bin kişi Osmanlı topraklarına göç etti. 1865'te 3 binden çok, 1900-1903'te de 4 bin Khaberdey göç etti.

Khaberdey bölgesinden göç, barış koşullarında gerçekleşti. Göçün temel nedeni, Rus hükümetince sürdürülen katı kolonyalist politikadır: Küçük köylerin büyük köylerde birleştirilmek (toplanmak) istenmesi, bir bölüm toprağın Ruslara verilmesi gibi nedenler kızgınlığa ve göçe yol açmış olmalıdır.

Göçten sonra, 1860'larda Khaberdey-Balkar bölgesinde 40 bin kadar Khaberdey ile 10 bin kadar Balkar nüfusun kaldığı sanılmaktadır. Kolonizasyon sonucu Büyük ve Küçük Khaberdey (ya da Cılxhsteneı) bölgeleri arasında bir Rus yerleşim kuşağı oluşturulmuştur.

1897 nüfus sayımına göre Terek bölgesinde (oblast) 84.100 Khaberdey bulunuyordu.

Köleliğin kaldırılması sonucu, Khaberdey halk ekonomisi gelişmeye başlamıştır. 1868 - 69'da Terek'e bağlı Kabardinski Okrugunda toplam nüfusun yarıya yakınını oluşturan 21.221 köle serbest bırakıldı (16.499 Khaberdey; 4.722 Balkar).

1905 ve 1913 yıllarında kitle hareketleri görülen Khaberdey -Balkar bölgesinde, Şubat 1917 devrimi üzerine, Merkezi Rusya yönetimine bağlı Terek bölgesi Nalçık ilçesi yönetimi kuruldu. Ekim Devrimi karşısında, Terek Bölgesi Yönetimi ile Dağıstan Bölge (oblast) yönetimleri birleşerek Terek-Dağıstan Hükümetini kurdular (12 Aralık 1917). Rusya SFSC'den ayrıldığını ilan eden bu hükümet, Don ve Kuban hükümetleri ile, Güneydoğu Birliği'ni oluşturdu.

Ancak yönetim, Mart 1918'de Sovyetlere geçti. Terek-Dağıstan Hükümeti üyeleri Kafkasya'yı terk ettiler. Bunların bir bölümü GürcistanGürcüstan'ın Başkenti Tiflis'te "Kuzey Kafkasya Dağlıları Cumhuriyeti" adı altında sürgünde bir hükümet kurdular.

Öte yandan, Nisan 1918'de Rusya SFSC'ne bağlı Terek Sovyet Cumhuriyeti, ardından Temmuz 1918'de de Kuzey Kafkas Sovyet Cumhuriyeti kuruldu. Ekim-Kasım 1918'de Dağıstan, Dağlı Hükümeti ile işbirliği

içindeki Osmanlı kuvvetlerinin istilasına uğradı. 1919 ilkbaharında, tüm Kuzey Kafkasya, karşıdevrimci General Denikin kuvvetlerinin eline geçti. Mart 1920'de Kuzey Kafkasya'da yeniden Sovyet yönetimi kuruldu. Bu arada Dağlı Hükümeti, General Denikin'in kararıyla ortadan kaldırıldı. 1920'de ABD ile İngiltere, GürcistanGürcüstan'ın Başkenti Tiflis'te, General Denikin'in izleyicisi General Vrangel'i desteklemek ve karşıdevrim amacıyla yeni Kuzey Kafkas hükümetleri oluşturdu. Bu bağlamda kurulan Terek Eyaleti (Kray) Hükümetinde Kotse Pşımaxue Kosok, Cabağiyev ve Tsalikov gibi eski Terek-Dağıstan ve Kuzey Kafkasya Dağlıları Cumhuriyeti yöneticileri de yer almışlardı. Ancak başarı sağlanamadı.

Kasım 1920'de Terek bölgesinde Dağlı ÖSSC kuruldu ve bu kuruluş 20 Ocak 1921'de onandı. Bu Cumhuriyet içinde Khaberdey ve Balkar ilçeleri de (okrug) yer almıştı. 1 Eylül 1921'de Khaberdey ilçesi ayrıldı ve bir özerk bölge oldu.

16 Ocak 1922'de Khaberdey-Balkar ÖB. oluşturuldu. 5 Aralık 1936'da Khaberdey-Balkar ÖSSC. biçiminde statüsü yükseltildi.

1944 yılı Kuzey Kafkasya tarihi açısından kara bir yıl oldu.

Khaberdey-Balkar ÖSSC'nin Balkar bölümü "Almanlarla işbirliği yapmak" gerekçesiyle kaldırıldı ve Balkar halkı sürgüne gönderildi. Oşhamaxue (Elbrus) çevresi ile Yukarı Baxhsan yöresi GürcistanGürcüstan'a bağlandı. Kurp ilçesi de Cumhuriyet topraklarından çıkarıldı.

Etnik Yapı

Cumhuriyetin dağlık güney bölümü vadilerinde Balkarlar yaşar.

Balkarlar, Adıge kültürünü önemli ölçüde benimsemiş ve Kafkaslılarla karışmış olduklarından kültürel ve ırksal yönden kısmi bir değişime uğramışlardır.

Balkarlar, 1957'de sürgünden döndükten sonra, değişik bölgelere geniş bir biçimde yerleştirilmişlerdir. Bu arada şimdi, 25.321 Balkar (Balkarların % 35,8 kadarı) Nalçik'te, 42.885 Balkar da (% 60,5) Sovetski, Şecem, Baxhsen, Tırnavuz, Zolski ilçelerindedir.

Cumhuriyetin orta ve kuzey bölümlerinde yaşayan Khaberdeyler, bir Adıge kabilesidirler. Adıgeler, Nalçık (% 33,78 = 84.832), Tırnavuz (% 17,1 = 6.656), Sovetski (% 35,74 = 7.900), Mayski (% 2=740) ve Prohladnı (% 11,7= 11.357) ilçeleri dışında Baxhsen, Şecem, Zolski, Arvan ve Terek ilçelerinde çoğunlukta dırlar.

Cumhuriyetin üçüncü etnik topluluğu olan Ruslar Prohladnı (% 70,3 = 68.239) ve Mayski ilçelerinde (% 83,9 =0.205) çoğunluk, Nalçık'te nisbi çoğunluk (% 40,7= 102.237), öteki yerlerde azınlık durumundadırlar. Mayski ilçesi Büyük ve Küçük Khaberdey bölgeleri arasında oluşturulan Rus yerleşim (koloni) kuşağı üzerinde kurulmuştur.

Rusların önemli bir bölümü Kazak kökenlidir. Son 10 yılda Rus nüfus sadece 6 bin kadar artmıştır. Bu da yavaş yavaş Rus nüfusun bölge dışına göç etmekte olduğunu göstermektedir.

1989 sayımı sonuçlarına göre, Cumhuriyette başka kökenden insanlar da yaşamaktadırlar: 12.800 Ukraynalı, 2 bin Belorus, 2.100 Gürcü, 2 bin Azeri, 3.500 Ermeni, 10 bin Oset, 3 bin tatar, 1.700 Yahudi, 3.200 Dağlı Yahudi, 2.900 Tat, 8.600 Alman, 5 bin Koreli, 4.200 Türk (Mesket), vb...

Bu azınlık toplulukları, dağınık olarak, daha çok başkent Nalçık'te yaşamaktadırlar. Türkler ise Çernaya Reçka, Şıthale, Nartkhale, Khexhun, Psıkued ve Yerokhue'dedirler.

Nalçık Kenti ve Kültürel - Toplumsal Durum

Nalçık, 1817'de Nalçık Irmağı kıyısında bir Rus askeri kalesi olarak kuruldu. Zamanla küçük bir kasabaya dönüştü. 1860'da oluşturulan Kabardinski ilçesinin (okrug) merkezi oldu. Balkarlar da bu ilçe içinde idiler. 20.Yüzyıl başlarında 5 bin kadar nüfuslu bir kasaba olan Nalçık, Özerk Bölge Başkenti olduktan sonra gelişmeye başladı. Son 10 yıl içinde 222 binden 251.100'e yükseldi. Etnik yönden Adige nüfusu oranı % 27,4'ten (59.100), % 33,7'ye yükseldi (84.800). Adige nüfus 26 bin arttı.

Balkar nüfus % 8,6'dan (18.600), % 10'a yükseldi (25.300). Balkar nüfus da 7 bine yakın arttı.

Rus nüfus % 47,5'den (105.600), % 40,7'ye geriledi (102.200).

Sonuç olarak Adige (% 43,8) ve Balkar (% 36) nüfus oranı artarken, Rus nüfus oranı ve sayısı azalmıştır.

Bu da yakın bir gelecekte Adigelerin nüfus sıralamasında ilk sıraya geçeceğini göstermektedir.

Nalçık'te Khaberdey-Balkar Cumhuriyeti Parlamentosu ve Bakanlar Kurulu bulunmaktadır. Yönetim, ağırlıklı olarak Adigelerdedir.

Nalçık'te Khaberdey-Balkar Devlet Üniversitesi ve Khaberdey-Balkar Bilimsel Araştırma Enstitüsü bulunmaktadır. Üniversitenin Adige ve Balkar dillerinde öğretim veren kürsüleri bulunmaktadır.

Bilimsel Araştırma Enstitüsünün tarih, dil ve ekonomi bölümleri bulunmaktadır.

Nalçık'te Rus (Maksim Gorki) ve Adige (Şocents'uk' Ali) Dram Tiyatrosu bulunmaktadır. Adige tiyatrosundan yararlanan Balkarlar kendi tiyatrolarını kurmak istemektedirler. Ayrıca müzikal tiyatro ve çocuk tiyatrosu da vardır.

Nalçık'te Khaberdey-Balkar Yazarlar Birliği ve Elbrus Basımevi bulunmakta, Rusça, Adigece ve Balkarca kitap, dergi ve gazeteler yayınlanmaktadır.

Radyo ve Televizyon kurumları, pazar günleri dışında, günlük Rusça, Adigece ve Balkarca yayınlar yapmaktadırlar.

Opera ve Kabardinka adlı Khaberdey-Balkar Halk Dansları Topluluğu da vardır. Tüm bu kuruluşların giderleri devlet tarafından karşılanmaktadır.

Nalçik'te at yarışları düzenlenen bir de hipodrom vardır. Khaberdey ve Balkarların yaşamında atın yeri büyüktür. Atçılık şimdi devlet eliyle desteklenerek yeniden canlandırılmak istenmektedir.

Nalçik Eski Eserler Müzesi, zengin tarihsel ve folklorik eserlerle ilgi çekmektedir.

Nalçik'te hastaların uğrağı kaplıcalar, Haş'eşş (Konak), turistik otel ve tesisler (Nalçik, Nart Otelleri, Sosrikhue Restoranı gibi) bulunmaktadır.

Nalçik'i asıl çekici kılan yön, güneyin dağ turizmi için bir geçiş kapısı olması ve bazı yerli (Adige, Balkar) kültürel kuruluşların bulunmasıdır.

Kabardey-Balkar Cumhuriyeti'nde Şimdiki Yönetim Biçimi

Khaberdey-Balkar 1991 yılı başlarında (şubat ayı) egemenlik ilan etmiş, ancak Adige gibi, Rusya Federasyonu içinde kalmıştır.

Egemenlik bildirisinde devletin iki egemen toplum olan Adige (Khaberdey) ve Balkarlara dayandığı, bu iki halkın isterlerse ayrılacakları ve kendi egemen Cumhuriyetlerini kurabilecekleri hükmü yer almıştır. Bu arada toprak temeline dayanmamakla birlikte, Ruslar da Cumhuriyetin üçüncü etnik toplumu olarak kabul edilmişlerdir.

Coğrafi ilçe yönetimleri halen geçerlidir. Balkarlar Sovetski, Ruslar Prohladnı ve Mayski ilçelerinde, Adigeler de öteki ilçelerde ağırlıklı olarak yönetimi ellerinde bulundurmaktadırlar. Nalçik ve Tırnavuz kentsel bölgelerinde ise, karma bir yönetim vardır.

Her üç toplum da sosyal yönden kendi kendine yeterlidir. Karışma daha çok kentlerde görülmektedir. Balkar köylerine yerleşmiş Adige ve hatta Rus aileler pek yoktur, ama bazı Balkarlar Adige köylerine yerleşmiştir. Bu nedenle, az sayıda da olsa Adigece bilen Balkar ve Ruslara rastlanmaktadır.

Cumhuriyet yönetimi, 1990'da aldığı bir kararla, Cumhuriyet topraklarında doğmayanların ülkeye (Khaberdey-Balkar'a) yerleşmelerini yasaklamıştır. Buna Adige (Khaberdey) ve Balkar kökenli olanlar dahil edilmemiştir. Çünkü Khaberdeylerin bir bölümü kabileler halinde, baskılar yüzünden 1860 yılından başlayarak 1903 yılına değin dış ülkelere göç etmişlerdir. Hajret Khaberdeyleri de dahil göç edenlerin sayısı, belgelere göre, 20 binden çoktur. Hajret Khaberdeylerinin bir bölümü öteki Adigelere karışmış ise de, diasporadaki Khaberdey nüfusu halen, en az 200 binin üstünde olmalıdır.

Prof. Andrews'in *Etnic Groups in The Republic of Turkey* (Almanya, 1989) adlı incelemesine göre, Türkiye'deki 47 etnik topluluk içinde "Çerkes, Abaza dilinde konuşanlar 1 milyon, Gürcüler 60 bin, Lazlar 250 bindir." (Cumhuriyet, 27.03.1991)

Kafkasya dışında en çok Khaberdey, Türkiye'dedir. Kayseri, Sivas, Tokat, AmAsya, K.Marař, Adana, İçel, Ankara, Eskiřehir ve Balıkesir illerinde yerleşenler, daha sonra oralardan İstanbul'a ve başka illere göç etmişlerdir. Ayrıca Ürdün, Suriye ve ABD'de de önemli bir Khaberdey nüfus yaşamaktadır.

Dolayısıyla Khaberdey Balkar Cumhuriyeti'nde de; Adıgey Cumhuriyeti'nde olduğu gibi, anavatan dışında yaşayan Khaberdey ve Balkarlardan bir bölümünün, zaman içinde dönüş yaparak ata topraklarına yerleşeceği düşünülebilmektedir. Bu konuda, gerek Adıgey, gerekse Khaberdey-Balkar Cumhuriyetleri'nde sevindirici gelişmeler görülmektedir.

Khaberdey-Balkar Cumhuriyeti'nin yerel yönetimler olarak ilçe meclisleri, köy meclisleri ve bunlarca seçilen yönetim organları 'Yürütme Komiteleri' vardır.